

۲۰۱۲/۰۹/۲۸

داکتر عبدالرحمن زمانی

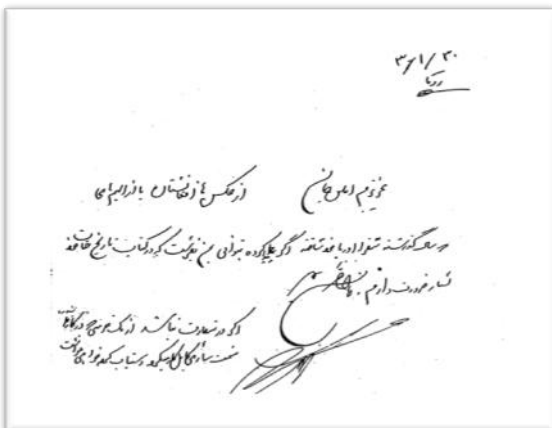
توطئه های انگلیس علیه حکومت امانی: عوامل خارجی سقوط رژیم امانی (قسمت ۳۱)

استعمار انگلیس نمیخواست یک افغانستان قوی و پیشرفته در پهلو هند بریتانوی زنگ خطری در گوش شان باشد. چون پیشرفت و ترقی افغانستان برای کشور های آسیائی یک نمونه شده میتوانست، لذا انگلیس ها آنرا برای سلطه خود در هند یک تهدید بزرگ میشمردند.

لیون پولادا نویسنده کتاب اصلاحات و اغتشاشات در افغانستان معتقد است که از نظر انگلیس ها فعالیت های امان الله خان خطرات سه گانه را متوجه هند بریتانوی میساخت. امان الله خان عقیده داشت که افغانستان بحیث یک دولت مستقل حق تأسیس روابط دوستانه را با اتحاد جماهیر شوروی دارد. همچنین از وجایب پادشاه یک دولت مستقل مسلمان است که از برادران مسلمان خود که در هند اسیر هستند، پشتیبانی نماید. بلاخره تأسیس روابط با اقوام مأورای خط دیورند که با افغانستان ارتباط نژادی، مذهبی و تاریخی دارند، و بریتانیا در معاهده ۱۹۲۱ این حقیقت را اعتراف و از حقوق طبیعی افغانستان شناخته است، مجاز میدانند.

نظریات غازی امان الله خان راجع به دست داشتن انگلیس ها

یکی از اسنادی که در رابطه با نقش انگلیس ها در سقوط رژیم امانی روشنی بیشتر و بهتر انداخته میتواند، نظریات تحریری خود غازی امان الله بوده میتواند. درین که غازی امان الله خان بعد از ترک وطن در فکر نوشتن و نشر خاطرات خود بوده است، شکی وجود ندارد. محترم سردار کبیرالله "سراج" برادرزاده شاه امان الله خان درین رابطه میگوید که ضمن دیدارش در سالهای ۱۹۵۲ تا ۱۹۵۴ از اعلیحضرت پرسیده است که «شما چرا خاطرات خود را بعد از سقوط دولت تان ننوشتید که درج تاریخ افغانستان شود؟» بروایت آقای سراج اعلیحضرت در جواب گفتند که «من یادداشت ها و خاطرات خود را نوشته و به نوتر (منشی) خویش سپرده ام تا صد سال بعد ازین زمان آنرا بنشر بسپارد. زیرا اگر حالا بنشر میرسید، برای فامیلم مشکل تمام میشد و آن به خاطریکه شخصیت های خاین به من و وطن حالا هم حیات دارند و در کرسی ها و مقام های بزرگ دولتی و حکومتی کشور قرار دارند.» (۱)

دانشمند محترم افغان، داکتر عنایت الله شهرانی، در کتاب "شاه ولی خان دروازی وکیل السلطنت اعلیحضرت امیر امان الله خان غازی" نیز سندی را بنشر سپرده است که نشاندهنده تصمیم غازی امان الله خان مبنی بر نوشتن تاریخ حیاتش میباشد. این سند نامه شاه امان الله خان به محمد امین خان، خواهرزاده مرحوم محمولی خان دروازی، وزیرمختار افغانی برلین میباشد که بتاريخ سوم ماه جنوری ۱۹۳۰ از روم فرستاده شده است. درین نامه ذکر شده است که «از عکسهای یا از البمهای که سال گذشته سفر اروپا با خود ساخته اگر پیدا کرده بتوانی بمن بفرست که در تاریخ حیات خود بسیار ضرورت دارم. اگر در سفارت نباشد، از یک جرمنی که در کارخانه سمنت سازی کابل کار میکرد، دستیاب کرده خواهی توانست.» (۲)

د پانو شمیره: له 1 تر 10

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

پاڼه: دليکنې دليکنيزې ښې پاڼوالې د ليکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خير و لولئ

(عکس نامه شاه امان الله خان غازی به محمد امین جان خواهرزاده مرحوم محمد ولی خان دروازی)

شاهدخت هندیه، دختر غازی امان الله خان، که سال گذشته (۲۰۱۱) برای شرکت در محفل تجلیل از نودومین سالروز استرداد استقلال افغانستان به شمال کلیفورنیا آمده بود، گفت که «راجع به این خاطرات شنیده، اما تا حال به پیدا کردن آن موفق نشده است.»

چون متأسفانه تا حال دسترسی به خاطرات خود غازی امان الله خان (اگر برآستی وجود داشته باشد) ممکن نیست، به روایت ستارک، سفیر وقت روسیه در کابل، مراجعه میکنیم.

استارک، سفیر روسیه در کابل، به تاریخ ۲۵ نومبر ۱۹۲۸ خواستار باریابی گردیده و از شاه امان الله خواست او را از اوضاع مطلع سازد. شاه بی مقدمه چینی به شکل بس قاطعانه اعلام داشت که قیام از سوی انگلیس ها برانگیخته شده و متوجه شخص او میباشد. استارک نوشته است «آنچه مربوط به مسأله عوامل شورش میگردد، پادشاه تأکید کرد بغیر از عوامل اصلی ناخوشنودی از خود اصلاحات و بهره گیری ماهرانه ازین ناخوشنودی از سوی انگلیس ها - درین جا نقش نه کمتری را همچنان تحریف اصلاحات در محلات و اشکال ناشایسته اجرای آن بازی نموده است.» (۳)

نمونه های از شواهد و اسناد موجود دسیسه های انگلیس

توطئه تعویض اعلیحضرت امان الله خان توسط انگلیس ها

اسناد اداره استخبارات هند بریتانوی نشان دهنده آنست که انگلیس ها بعد از شکست اغتشاش خوست در فکر کودتاه و تعویض غازی امان الله خان توسط یکی از اشخاص مورد نظر شان بودند. یکی ازین اسناد تلگرام شماره ۸۱، مورخ ۲ جون ۱۹۲۷ از کابل است که در رابطه باعواقب چنین پیش آمد، شانس نادر خان و موقف مادر پر نفوذ غازی امان الله خان ابراز نظر میکند. گولد شارژدافیر انگلیس از کابل درین تلگرام مینویسد که "اول" من هیچ دلیلی ندارم تصور کنم تا علیا حضرت [مادر غازی امان الله خان] علیه فرزندمقریش (؟ چه در مخالفت یا توطئه به مقابلش) سهم بگیرد، مگر اینکه امیر راهی را انتخاب کند که به نظر وی [مادرش] (مهلک؟) ثابت شود و با تمام نفوذش نتواند وی را از آن منحرف سازد. اگر امان الله قربانی یک کودتا شود، وی شاید نسبت به عنایت الله خان و یا فرد دیگری از خانواده پاینده خان، برادر زاده و دامادش علی احمد را ترجیح دهد. دوم) قرار معلومات من، روابط علی احمد با خانواده سلطان محمد خیل (...) نیست و وی هم به ائتلاف با این خانواده مایل نخواهد شد، مگر آنکه یک تهدید پایدار به مقامش باشند." (۴)

توطئه پنیاله و تلاش بر انداختن فرقه "استقلال و تجدد"

پنیاله (Paniala) اسم محلیست در مجاورت پهار پور در دیره اسمعیل خان و طرحی که برای برانداختن رژیم امانی درین منطقه پیشنهاد شده بود، در اسناد محرمانه موجود در آشیف هند بریتانوی این طرح تلاش بر انداختن فرقه "استقلال و تجدد" بنام «توطئه پنیاله» ذکر شده است. درین طرح که در آن روحانیون پرنفوذ، سرداران و مأمورین عالیرتبه دولتی سهیم بودند، کمک قبایل، همکاری چند نفر از صاحب منصبان ارشد اردو و چند تن از والیان وابسته به گروپ توطئه گران نیز در نظر گرفته شده بود. هدف این طرح کودتای بود که در جریان سفر غازی امان الله خان به اروپا در نظر گرفته شده بود. درین کودتا باید محمد ولی خان وکیل سلطنت و اعضای فرقه جدید التأسیس "استقلال و تجدد" دستگیر و اقتدار بدست طرفداران سپه سالار محمدنادرخان که در فرانسه بسر میبرد، انتقال میکرد.

اهمیت توطئه پنیاله به حدی بود که "بی، جی، گولد" شارژدافیر انگلیس در کابل، با نزدیک شدن تاریخ آغاز عملیات که ۸ مارچ ۱۹۲۸ تعیین شده بود، در تلگرام مورخ ۲۸ فبروری خود از حکومت هند بریتانوی خواهش کرد که نظر به اهمیت موضوع تمام جریانات مربوط به این توطئه به اطلاع لندن رسانیده شود.

در راپور استخبارات بلوچستان از قول حاجی دوست محمد گفته شده است که این توطئه ملا ها توسط فضل عمر، حضرت صاحب شوربازار کابل، سازمان یافته است. ادعا میشود که وی در جمله اشخاص عمده دیگر با عبدالعزیز

د پانو شمیره: له 2 تر 10

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هيله من يو خپله لیکنه له رالیولو مخکي په خیر و لولی

خان وزیر حربیه، شیر احمدخان رئیس شورا که فعلاً شاه امان الله را همراهی میکند، محمد عثمان خان سابق والی قندهار و یکی از حامیان ایوب خان در دوران زندگی اش، در مکاتبه بوده است. در صفحات ۲-۳ گفته میشود که هدف، برانداختن فرقه "جدید" [فرقه استقلال و تجدیدک رئیس عمومی و بانی آن اعلیحضرت غازی امان الله خان بود] است. لست افغان های برجسته منسوب به این توطئه (صفحه ۱۵) که قرار بود قبل از هشتم (۸) مارچ آغاز شود شامل شاه محمود، نائب الحکومه جلال آباد، برادر نادر خان نیز بود.

در تحلیلی که انگلیس ها از اوضاع افغانستان داشتند بهترین وقت برای کودتا دوران سفر غازی امان الله خان به اروپا بود. آغاز این سفر در زمستان و در آن سال مصادف با ماه رمضان بود. وسایل ارتباط جمعی در افغانستان انکشاف نکرده بود و تنها یک اقلیت بسیار کوچک مردم توانمندی و علاقه به خواندن روزنامه ها را داشتند، و این زمینه خوبی را برای پخش شایعات مساعد میساخت. از طرف دیگر اینکه چه کسانی شاه را درین سفر همراهی میکنند، نیز اهمیت زیادی داشت: چه کسانی از مقربین و اشخاص قابل اعتماد درین سفر از کشور برای مدتی دور میرفتند؟ آیا کسانی که درین سفر وی را همراهی نمیکردند، از عهده پیشبرد مسئولیت های امور کشور در غیاب شاه و حفظ سلطه او بخوبی برآمده میتوانستند؟ در لست همراهان شاه چه کسانی فقط برای اینکه از خطر توطئه های شان در غیاب شاه پیشگیری شده باشد، شامل بودند؟ در پلان انگلیس ها، برای خلق کردن مشکلات به رژیم امانی، امکانات استفاده انفرادی یا جمعی از چند جهت مطالعه شده بود. این جهات عبارت بودند از قیام قبایل، خانواده شاه آغاسی، خانواده صاحبان، و حتی یک جنبش دیموکراتیک. (۵)

در دوران سفر غازی امان الله خان سپه سالار محمد نادر خان و برادرانش دوبار به ملاقات غازی امان الله خان رفتند. و در جلال آباد و نقاط دیگر افغانستان هم شایعاتی پخش شد که گویا سپه سالار محمد نادرخان با غازی امان الله خان آشتی نموده و بزودی به افغانستان برمیگردد.

اما توطئه کودتا باوصف تمام رازداری ها و کوشش های ستر و اخفای آن توسط حکومت افغانستان به موقع کشف شد. دست شاه محمود خان بصورت عاملانه از کار گرفته شده و به کابل اعزام گردید، و تعدادی از اعضای شبکه از کار برکنار و تعدادی هم تحت مراقبت قرار گرفتند. اینکه باکشف این توطئه بنابه هدایت غازی امان الله خان تا برگشتش هیچ کسی زندانی و یا کشته نشد، مأمورین انگلیسی غافل گیر شدند. آنها از نداشتن معلومات کافی در باره کشف کودتا به تشویش بودند. شارژر دافیر انگلیس مقیم کابل طی تلگرام پنجم مارچ ۱۹۲۸ به وزارت خارجه خود نوشت که از یکطرف آوازه های آشتی محمد نادر خان با شاه و بازگشتش به افغانستان، حتی قبل از بازگشت شاه، و از طرف دیگر موقوفی شاه محمود خان برادرش از نائب الحکومگی جلال آباد و بیکاری اش باعث نگرانی شدید شده است. لطفاً راجع به نادرخان هر معلوماتی را که دارید بما لطف کنید. دفتر خارجه از لندن به سفارت خود در کابل نوشت که «معلومات محرمانه رسیده به ما نشان میدهد که نادرخان با دوبرادرش امان الله را در روم ملاقات کرد. پذیرائی سرد سبب انزجار آنها شده، لذا با عجله به جنوب فرانسه برگشته و تا حال در آنجا میباشند.» (۶)

موجودیت کرنیل لارنس در سرحدات افغانستان

عده زیادی از محققین خارجی و داخلی نقش جاسوس مشهور انگلیس، لارنس Colonel T. E. Lawrence، معروف به لارنس عربی را در توطئه های انگلیس برای سقوط رژیم امانی ذکر کرده اند. جریده سندی ایکسپرس لندن (London Sunday Express) بتاريخ ۱۳ سپتمبر ۱۹۲۸ اطلاع داد که لارنس در یک مأموریت مخفی در سرحدات افغانستان میباشد. جریده امان افغان نیز در شماره ۱۲ دسمبر ۱۹۲۸ تبصره نموده نوشت که شخصی که عرب های سیاه بخت را علیه ترک ها تحریک کرد، در صدد ایجاد فساد در افغانستان میباشد. روزنامه دیلی نیوز لندن (The London Daily News) نیز بتاريخ ۵ دسمبر ۱۹۲۸ گزارش داد که لارنس در هند مشغول آموزش لسان پشتو بوده و میخواهد به افغانستان برود. مطبوعات بین المللی نیز معتقد بود که لارنس در سرحدات افغانستان مصروف توطئه برانداختن رژیم امانی میباشد.

روز نامه زمیندار لاهور نیز مطالب کوتاهی روی همین موضوع از لندن ویکلی (هفته نامه لندن) نقل نموده نوشت که «برنامه اصلاحاتی شاه بعد از مراجعتش از اروپا از نگاه علاقمندی سیاسی روسیه بلشویکی در شمال به سرزمینهای

هند بریتانوی در جنوب از اهمیت بخصوصی بر خور دار میباشد. بنابراین کرنیل لارنس به آشوبی که خود در افغانستان بذر نموده در همانجا رسیدگی خواهد کرد» (۷)

روز نامه بمبئی کرونیکل (وقایع بمبئی) ضمن گزارشی از سرگذشت لارنس ادعا کرد که مشکلات افغانستان توسط دشمنان دولت و از طریق عده ای از گماشتگان خارجی، که میخواستند این کشور را از استقلال محروم سازند، ایجاد شده است. روز نامه مذکور نظریات مسکو را در مورد حوادث افغانستان چنین نقل کرد: " یک تعداد رساله های چاپی با اعلامیه های شورش علیه شاه که حاوی عکس های ملکه ثریا بود، در بین مردم قبایل توزیع شده است. شورشیان با آخرین سلاح و مهمات جنگی ساخت انگلستان مجهز می باشند". (۸) قبل از این هم درنهم دسمبر ۱۹۲۸ خبررسانی رویترز شمولیت لارنس را در شورش شینوار تأیید کرده بود. روز نامه همدرد افغان خبر داد که کرنیل لارنس با استفاده از لقب پیر کرم شاه و در بحبوحه شورش به افغانستان داخل شد. (۹) روز نامه مذکور مکاتیبی را که عنوانی یک ملای معروف نوشته شده بود به چاپ رسانید و روش روحانیون را بمقابل امان الله خان مورد انتقاد قرار داد.

به گفته سنزل نوید اینکه شورش در مجاورت خط مرزی دیورند آغاز یافته بود، این گمان را که کرنیل لارنس و انگلیسها در شورش شینوار دست داشتند، تقویت میکرد. شایعاتی هم در جریان بود که جاسوسان انگلیس در بین بعضی از گروه های مذهبی نفوذ کرده اند. یکی از این شایعات حاکی بود "که اغتشاش توسط حضرت شوربازار رهبری میشود. حرکت فوق العاده حضرت شور بازار (محمد صادق مجددی) که از هیئت نمایندگی انگلیس و شخص همفریز جهت متارکه جنگ و خارج نمودن افراد خانواده سلطنت و خارجیان، کمک خواسته بود، باعث شد که مطبوعات هند، اروپا و شوروی در باره نقش همفریز در حوادثی که منجر به سقوط امان الله خان گردیده بود، سوالاتی مطرح نمایند. (۱۰)

لارنس از سال ۱۹۲۷ تا ۱۹۲۸ هجده (۱۸) ماه را در هند بریتانوی سپری نمود. او برای مدتی هم در میرانشاه، متصل سرحد پکنیا، تحت نام مستعار "شاو" متخصص امور هوایی و هدایت طیارات بسر میبرد، تا اینکه جریده سندی ایکسپرس لندن که مربوط به حزب مخالف حکومت محافظه کاران بود، به خط درشت تحت عنوان «کرنیل تی. ای. لارنس مسؤل شورش قبایلی های افغانستان علیه شاه امان الله است» خبر موجودیت او را در سرحدات افغانستان بنشر سپرد. انعکاس وسیع این خبر در مطبوعات و حلقات سیاسی انگلستان و اروپا موجب سراسیمگی دوایر سیاسی لندن و هند شد، تا اینکه فرانسویس همفریز، سفیر انگلیس در کابل، دیوانه وار از حکومتش تقاضا نمود او را از منطقه اخراج کنند.

به اساس اطلاعاتی که در دسترس احزاب مخالف انگلستان قرار داشت و از آن بحیث وسیله تاخت و حمله بر سیاست حکومت محافظه کار در پارلمان استفاده نمودند، حکومت انگلستان نمیتوانست از موجودیت لارنس در سرحدات افغانستان منکر شود، اما از دست داشتن آن در رویداد های افغانستان منکر شد. آستن چمبرلین وزیر خارجه انگلستان بتاريخ ۲۲ جنوری ۱۹۲۹ به جواب سؤال نماینده حزب لیبرال اعلام نمود که «اگرچه لارنس در میدان هوایی میرانشاه بحیث یک کارگر عادی طیاره کار میکرد، و هیچ ربطی با رویداد های افغانستان نداشت، لیکن چون موجودیت او در نزدیکی سرحد افغانستان موجب ناراحتی وزیر مختار ما را در کابل فراهم مینمود، از آنجا تبدیل شد.»

در اسناد آرشیف انگلستان سندی که دست داشتن لارنس را در توطئه ضد رژیم امانی ثابت سازد، مثل اسناد مستقیم دیگر دخالت انگلیس، دیده نشده است، اما اسناد متعددی موجود اند که دروغ و کتمان ادعا های انگلیس را ثابت میسازد. مثلاً سفیر انگلستان در کابل بعد از نشر مضمون طویل جریده امان افغان در باره موجودیت کرنیل لارنس در کوه های افغانستان نوشت که نشر این مضمون دلچسپی و شک های زیادی را در بین حلقات دیپلماتیک ایجاد کرده است. من میخواهم از طریق تلگرام از محل لارنس مطلع شده و اجازه داشته باشم در اعلامیه بی بصورت مطلق از موجودیت او در نزدیکی های سرحد افغانستان و دیدار او از افغانستان انکار کنم. (۱۱) سفیر انگلیس یک روز بعد جواب تلگرام خود را از لندن دریافت کرد. درین تلگرام نوشته شده است که «لارنس فعلاً از میرانشاه تبدیل شده و در واحدش در پشاور میباشد. شما میتوانید بصورت مطلق از بازدید او از افغانستان منکر شوید. در رابطه با تلگرام شماره ۲۰۶ شما، حکومت هنداطمینان دارد که در رابطه با نشر مضمون امان افغان که در آن از دست داشتن بریتانیا در اغتشاش ذکر شده بود، شدیداً احتجاج خواهید کرد. بعضی اشاراتی در مطبوعات هند، عمدتاً نشرات جسور نیز

صورت گرفته است، که ما امکانات تعقیب فوری قانونی آنرا مطالعه میکنیم.» (۱۲) سفیر انگلستان در تلگرامی که به آن اشاره شده است، از قول سفیر ایتالیا در کابل نوشته بود که «ستارک، سفیر روسیه، برایش گفته است که در باره دخالت حکومت هند در توطئه ها و تشویق شینواری ها به اغتشاش اسناد و شواهد مثبتی را در بدست آورده است.» همفریز ادعا کرده بود که «چون مدیر مسئول جریده امان افغان از سفارت روسیه معاش میگیرد، لذا در شماره ۸ دسمبر خود چنین افترا را با وضاحت نشر نموده است.» (۱۳)

در یک سند دیگر میخوانیم که سفیر انگلیس در کابل بتاريخ ۸ جنوری ۱۹۲۹ از حکومت هند بریتانوی خواسته است تاریخ حرکت لارنس از پشاور بطرف لندن را بداند. (۱۴) در جوابی که سفیر انگلیس گرفت در یک سطر به اختصار نوشته شده بود که «لارنس بتاريخ ۸ جنوری میرانشاه را ترک گفته است.» (۱۵) حالانکه انگلیس ها قبلاً دیدیم که بتاريخ ۱۴ دسمبر، یعنی سه هفته قبل، وزارت خارجه به همین سفیرش اصمینان داده بود که لارنس از میرانشاه به پشاور تبدیل شده و در آنجا میباشد.

قابل یادآوریست که حتی نبودن سندهم، نمیتواند دلیل نبودن حقیقت یک موضوع باشد. اولاً تمام اسناد محرمانه آرشیف انگلیس بدسترس محققین قرار داده نشده اند. در اسناد موجود حتی نام های افراد و خانواده های متعددی حذف شده اند، زیرا افشای آن یا منافع مشترک شانرا با خطر مواجه ساخته، یا خطر رسوائی سیاسی را به بار آورده و یا هم مانع استفاده آینده از آنها میشود. ثانیاً در آرشیف مذکور اسناد متعددی وجود دارد که نشان دهنده تلاش های جعل سازی در اسناد و جلوگیری از افشای حقایق را نشان میدهد.

درین جا خالی از دلچسپی نخواهد بود تا یک مثالی از تلاش های وسیع دستگاه استخبارات و امنیت انگلیس را بعد از نشر دو مقاله از شخصی به نام داکتر فرانسیس هیفلاک (Doctor Francis Havelock) در نشریه ایمپایر نیوز (Empire News) ذکر کنیم.

داکتر فرانسیس هیفلاک در مصاحبه که بتاريخ ۱۶ دسمبر ۱۹۲۸ در ایمپایر نیوز بنشر رسید از تجمع قوای نظامی در سرحدات افغانستان و سفر جاسوس معروف Trebitsch Lincoln خبر میداد، کسی که ادعا میشده همیشه تفنگ های انگلیس به تعقیبش می آمدند. قسمت دوم مصاحبه که به تاریخ ۶ جنوری ۱۹۲۹ بنشر رسید، «حرکات مخفیانه کرنیل لارنس در شرق و یک اخطار» عنوان داشت. هیفلاک یک داکتر و مبلغ مذهبی بی خوانده شده بود که به تازه گی از افغانستان برگشته است.

انگلیس ها از نشر این مصاحبه ها به هراس افتاده کوشیدند داکتر موصوف را شناسائی نموده و صدایش را خفه کنند. استخبارات انگلیس برای شناسائی مصاحبه کننده نخست به سراغ انجمن عمومی تعلیمات صحتی و ثبت نام دکتوران انگلستان رفت. اما اسم فرانسیس هیفلاک را در کتاب ثبت نام طبی نیافت. به آنها گفته شد که شاید این یک داکتر امریکائی باشد. مامورین انگلیسی بعد از آن به سراغ شورای کلیسا ها و انجمن مبلغین مذهبی رفتند، اما آنها نیز از آشنائی با داکتر موصوف اظهار بی خبری نموده گفتند که او یکی از اعضای منظم انجمن های مبلغین مذهبی ای که در هند فعالیت میکنند، نمیباشد. اما مؤسسات تبلیغاتی دیگری نیز هستند که در کشمیر و ایالت شمال مغربی هند بریتانوی فعالیت میکنند. در سمت دیگر افغانستان نیز یک گروه مبلغین مذهبی امریکایی در نزدیکی های مشهد فعالیت میکند، او ممکن است یکی از اعضای آن گروه باشد.

مامورین استخبارات بعد از آن به سراغ ایمپایر نیوز واتحادیه روزنامه ها رفتند و دریافتند که مضامین منتشر شده توسط آژانس خبری «شیفرد» تهیه شده است. آنها از شیفرد اسم «جورج جیننگ» را بدست می آوردند، خبرنگاری که مصاحبه مذکور را انجام داده بود. تحقیقات از جیننگ نشان داد که او در ماه دسمبر در یکی از رستوران ها با داکتر هیفلاک، کسی که در هند و افغانستان سفرهای متعددی را انجام داده و با اوضاع منطقه آشنا است، ملاقات نموده و داکتر موصوف بعد از آن قصد رفتن به جینوا را داشت.

مامورین انگلیس بعد از آنکه در هتل ها، دفتر پاسپورت و اسناد وزارت داخله نتوانستند داکتر مذکور را که شاید امریکائی یا کانادایی بود، ردیابی کنند، نتیجه تحقیقات اسکاتلندیارد را به نایب السلطنه هند بریتانوی فرستاده و بعد از

چندی با فشار آوردن بر نشریه ایمپایر نیوز فیصله نمودند تا برای تردید و خنثی ساختن اثرات مضامین چاپ شده، یک مضمون تهیه شده توسط مقامات هند بریتانوی را بنشر بسپارند.

حمایت از فعالیت مخالفین رژیم امانی در هند بریتانوی

در قسمت های قبلی از فعالیت های مخالفین رژیم امانی مثل توطئه کودتای قندهار و فعالیت های حضرت نورالمشایخ در هند بریتانوی صحبت شد. به گفته استاد فضل غنی مجددی حکومت هند بریتانوی مانع حرکات مخالفین امان الله خان در داخل هندوستان نشد و نوعی از آزادی را برایشان داد. دولت هندوستان اطلاع داشت که علمای اسلامی افغانستان در دیره اسمعیل خان تحت قیادت حضرت صاحب نورالمشایخ جمع شده اند، لیکن حاضر نشد ایشانرا از آنجا خارج سازد، با اینکه معاهداتی بین امان الله خان و دولت انگلستان بود که مخالفین یکدیگر را حق اقامت نمیدهند. (۱۶)

ناپدید شدن حبیب الله کلکانی از نمک مندوی پشاور

یکی از مخالفین مسلح رژیم امانی حبیب الله کلکانی مشهور به بچه سقاو بود (۱۷) که بعد از حمله قوای دولتی و دستگیری رفقاییش در منطقه کوه دامن به هند بریتانوی گریخت. شارژدافیر سفارت انگلیس در کابل در تلگرامی به دفتر خارجه اش درین باره نوشت که «وزیر خارجه [افغانستان] از من خواسته است دونفر عظیم و بچه سقاو اگر موفق شوند به هند بگریزند، باید تحت نظر گرفته شوند. در عین حال این دونفر در ماه جنوری [۱۹۲۸] در پشاور دستگیر و تاحال در توقیف بسر میبرند. به تاریخ ۲۵ سلطان احمدخان، معین وزارت خارجه، که از دستگیری شان اطلاع یافته بود، از فریزر تینلر شفاهی خواست تا یا آنها را به مقامات افغانی تسلیم نموده یا هم در هند زندانی نمایند و وعده داد که درین رابطه درخواست رسمی نیز فرستاده خواهد شد. بنظر میرسد که او [وزیر خارجه] فعلاً علاوه بر فراهم نمودن دوسیه جرایم شان و پافشاری مکرر شفاهی زندانی نمودن یا دور کردن شان از سرحد، میل به اقدام دیگری ندارد. واضح است که اگر آنها آزاد شوند، حکومت افغانستان بر آشفته خواهد شد.» (۱۸)

شارژدافیر انگلیس به تاریخ ۱۴ اپریل نیز اطلاع داد که «در ملاقات امروزی سلطان احمد خان یکبار دیگر خواست تا در باره بچه سقاو و عظیم تدابیر احتیاطی شدیدی گرفته شود. او همچنان خواست که درباره محمد اعظم و محمد اکرم، پسران یعقوب خان نیز، که قرار شایعات درین اواخر برای داخل شدن به افغانستان از کوهات و بنو بازدید نموده و یا خواهند نمود، تدابیر خاصی گرفته شود.» (۱۹) کمشنر عالی ایالت سرحدی شمال غربی درین رابطه به تاریخ ۲۴ مارچ نوشته است که به اساس مقررات جنایی سرحد، به عظیم و بچه سقاو امر شده است تا برای پیدا کردن ضامن بکوشند، در غیر آن مدت سه سال را در محبس سپری خواهند نمود. (۲۰)

باوجود تقاضاهای مکرر حکومت افغانستان، حبیب الله کلکانی نه تنها از زندان آزاد شد، بلکه از سماوار نمک مندوی پشاور نیز ناپدید و یکبار دیگر حملاتش را در کوه دامن از سر گرفت. اسناد محرمانه استخبارات انگلیس نشان میدهند که مأمورین انگلیسی برعکس در داخل افغانستان مراقب فعالیت های او بودند. مثلاً سفیر انگلیس در دوران اغتشاش شینوار بتاریخ ۱۱ دسمبر ۱۹۲۸ از مذاکرات غلام صدیق خان چرخي با سه روحانی عمده سمت مشرقی و مؤفقیت جلب همکاری آنها در جلوگیری از انتشار اغتشاش به اقوام دیگر اطلاع داده در باره حبیب الله کلکانی نوشت که «بچه سقاو توسط حکومت افغانستان خریداری شده و وعده سپرده است که برای مدت شش ماه از حملات و مزاحمت دست برمیدارد.» (۲۱) همین سفیر باز در تلگرام یکروز بعد خود گزارش داد که بچه سقاو گرفتن تصمیم را به تعویق می اندازد. (۲۲) ده روز بعد از آن راپور های استخباراتی انگلیس از کنترل حبیب الله کلکانی بر قلعه مراد بیگ خبر داده و سفیر انگلیس در تلگرام ۲۶ دسمبر ۱۹۲۸ خود از زخمی شدن شانه راست حبیب الله کلکانی و عقب نشینی اش به پغمان خبر میدهد. (۲۳)

زخم حبیب الله کلکانی توسط جراح سفارت انگلیس تداوی شد. (۲۴) او در حمله به کابل و ملاقات با سفیر انگلیس نه تنها برای حفاظت سفارت انگلیس یکتن از محافظینش را مؤظف نمود، بلکه به گفته سفیر انگلیس سفارت خانه های کشور های دیگر را نیز از هر نوع آسیب و گزند حفظ نمود.

شواهد نشان می‌دهند که سفیر انگلستان در کابل دوبار با حبیب الله کلکانی در سفارت انگلیس، که خارج از مرکز شهر واقع شده بود، ملاقات نموده است. حتی هنگامی که حبیب الله کلکانی از سمت سفارت انگلیس شهر کابل را مورد حمله قرار داد، قوای نظامی رژیم امانی برای جلوگیری از اصابت مرمی‌ها به سفارت از حمله متقابل بر قوای مخالف خودداری نمودند. (۲۵)

در باره سفر هند حبیب الله کلکانی و اینکه او چگونه علیه حکومت امانی به مبارزه مسلحانه تشویق شد، در صفحه ۸۱۶ جلد اول کتاب افغانستان در مسیر تاریخ می‌خوانیم که «و اما خود حبیب الله بچه سقا بعد از آنکه پادشاه شد سرگذشت سفر مختصر خود را در ماورای سرحد افغانستان در یک دربار شبانه به حاضرین چنین شرح داد: من از ترس تعقیب امان الله با پسران مامای خود سکندر و سمندر در پشاور رفتم و چندی مشغول جای فروشی بودم و آنجا در «توت کی» رفته دکان «سماوار» گشودم و همان جا بماندم تا موقع مراجعت با افغانستان رسید (اما او از دزدی خود در پارچنار و محکوم شدن به یازده ماه حبس سخن نگفت) در راه بازگشت بقریه «پدیکوت» [پدیکوت؟] رسیدم روز جمعه بود بمسجد رفتم ملایی در منبر و عظم جهاد با کفر مینمود و چون تمام شد من پیش رفتم و از او دعای خیر خواستم. ملا به من دعا داد و گفت در خارج شدن از مسجد در سر راه خود درختی خواهید دید، پای آنرا بشکافید و هر چه یابید بردارید. من بجلاکی چنان کردم و چهار تفنگ و کارتوس و یکهزار روپیه نقد یافتم و برداشتم و روان شدم، وقتیکه از لغمان بجانب کوه‌دامن میرفتم باز در راه به ملایی برخوردیم که مرا دید و امر بجهاد در برابر امان الله نمود. در ایام جشن پغمان روزیکه امان الله داخل تیاتر پغمان بود، باز با ملای دیگری مقابل شدم که مرا بحکم دین اسلام بکشتن امان الله امر نمود. اما به جهتیکه جشن مسلمانان خراب نشود اینکار را نکردم، وقتیکه بکوه‌دامن برگشتم ملای دیگری مرا دید و فرمایش ملای پغمان را تکرار کرد... حبیب الله بچه سقا چون آدم بیسواد و عاری از هرگونه ریاکاری و ملاحظیات سیاسی بود، بعضاً در مجالس خصوصی خود از زخم خوردن خود در حمله کابل و اینکه چگونه و در کجا (یعنی کدام عمارت خارجی) تحت تداوی گرفته شد و چگونه او را بعنوان غازی احترام میکردند، هم تفصیلاتی میداد. «(۲۶)

پرواز طیارات انگلیسی بر فراز شهر کابل و فرو ریختن اوراق تهدید آمیز

اسناد آرشیف انگلستان در دوران اغتشاش شینوار راپورهای متعدد عبور طیارات انگلیسی از سرحد به قلمرو افغانستان را در بر دارد. راجع به پروازهای تخلیه دیپلوماتهای خارجی از کابل که دسیسه دیگری برای ضعیف ساختن رژیم امانی بود، در قسمت بعدی صحبت خواهد شد، و اما یکی از صریح‌ترین مداخلات انگلیس‌ها در دوران اغتشاش شینوار و حملات حبیب الله کلکانی بر کابل هم، بدون اجازه حکومت افغانستان، گردش طیارات انگلیسی و پخش اوراق تبلیغاتی و تهدید آمیز بود. در اوراق مذکور به کنایه، افغانها بنام «مردم شجاع و دیندار افغانستان» یاد شده و به آنها اخطار داده میشد که اگر «به جان و مال اتباع دولت بهیبه بریتانیای کبیر صدمه برسد، آن دولت قوی شوکت از مرتکبین انتقام شدید خواهد گرفت».

نصب دستگاه تلگراف بیسیم بدون اجازه حکومت افغانستان

گذشته از خطاب مستقیم به مردم افغانستان که خلاف اساسات حقوق بین‌الدول، و منافی استقلال و حاکمیت ملی افغانستان بود، انگلیس‌ها بدون اجازه و موافقه حکومت افغانستان یک دستگاه تلگراف بیسیم را توسط طیاره به کابل انتقال و برای مخابره مستقیم سفارت با هند، در سفارت انگلستان نصب کردند.

در اوج اغتشاش شینوار بتاریخ ۳ جدی ۱۳۰۷ (۲۴ دسمبر ۱۹۲۸) وزارت خارجه افغانستان یک یادداشت احتجاجیه را به سفارت انگلیس در کابل تسلیم و در آن از آمدن دونفر صاحب منصب انگلیسی به فرودگاه شیرپور کابل و رفتن آنها به سفارت انگلیس توضیحات خواست. حکومت درین یادداشت از نمایندگی انگلیس خواست تا در رابطه با تعینات، کار و هدف آمدن آنها معلومات مفصل ارائه کنند، چون قوماندانی قوای هوایی افغانستان گفته است که آنها حتی پاسپورت و هیچ نوع اوراقی که آمدن شانرا نشان دهد، با خود نداشتند.

حکومت افغانستان جواب انگلیس‌ها را که در آن گفته شده بود «بریتانیا نسبت اینکه برای چند روز از سفارت خود در افغانستان تلگرافی نگرفته بود، لذا «تورن نیکولز» و «خوردضاپت پیری» را از طریق هوا برای تأمین

د پانو شمیره: له 7 تر 10

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلپکنی د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په خیر و لولئ

ارتباطات تلگراف بیسیم بین سفارت و حکومت بریتانیا به کابل فرستاد»، قناعت بخش ندانسته در یادداشت مؤرخ ۱۱ جدی (اول جنوری) خود نوشت که «باوجودیکه وزارت خارجه از اخلاص ارتباطات بین سفارت و مأمورین مراکز بریتانیا متأسف است، آنرا دلیل پرواز بدون اجازه طیارات نظامی و اکتشافی حکومت بریتانیا و آنهم از مسیرهای غیر مستقیم، پذیرفته نمیتواند. علاوه بر آن، پخش اعلامیه های متعدده محتوای آن با پالیسی دوستانه و صلح آمیز موجود بین حکومت های افغانستان و بریتانیا، مغایرت دارد، توسط دفتر خارجه تخطی از پالیسی دوستی و همسایگی، و مخالف پرنسیپ های متداول بین المللی پنداشته میشود. این اقدامات کاملاً مخالف حقوق بین الملل و مناسبات دیپلماتیک قبول شده بین حکومت های جهان میباشد. دفتر خارجه نمیتواند آمدن طیارات نظامی و اکتشافی [جاسوسی]، و پخش اعلامیه های تحریری را نادیده بگیرد، لذا از طرف حکومت درین باره احتجاج میکند.» (۲۷)

تبلیغات وسیع علیه امان الله خان و ملکه ثریا

اعتشاشیون شینوار و مخالفین رژیم امانی خود نمیتوانستند امکانات تخنیکی و مادی نشر و توزیع عکس های منتاژ شده ملکه ثریا و اوراق و اعلامیه های تبلیغاتی علیه غازی امان الله خان و ملکه ثریا را بصورت وسیع داشته باشند. لذا این کار باید توسط یک نیروی خارجی که همانا انگلیس است، صورت گرفته باشد. طوریکه قبلاً نیز به آن اشاره شده است، در دوران اعتشاش شینوار یکی از کار های عبدالواحد شینواری (مستر وید استرالیائی) تهیه اعلامیه هجده فقره ای معروف علیه غازی امان الله خان بود که در مطبعه "اقبال پریس" پشاور طبع و در بین قبایل توزیع گردید. بعید نیست که واحد شینواری در چاپ و توزیع عکس های منتاژ شده ملکه ثریا در بین قبایل هم نقش مهم داشته باشد.

دسایس نمایندگان انگلیس در کابل

در قسمت های قبلی راجع به فعالیت های تخریبی و جاسوسی انگلیس ها به تفصیل صحبت شده است. مأمورین انگلیسی در نمایندگی های افغانستان نه تنها مشغول عملیات وسیع جمع آوری اطلاعات استخباراتی بودند، بلکه برای جلب حمایت رهبران مذهبی و قومی دست به توطئه و خرابکاری نیز میزدند. یکی از مأمورین هندی، شیخ محبوب علی، که تحت نام به اصطلاح آتشه امور شرق در نمایندگی انگلستان در کابل مشغول فعالیت بود، درین کار ها معروف بوده و ماهانه مبلغ شش هزار (۶۰۰۰) روپیه را، که در آن زمان مبلغ بسیار گزافی بود، برای تمویل فعالیت های استخباراتی خرج میکرد. (۲۸) معلومات بیشتر فعالیت های نمایندگان انگلیس را در قسمت بعدی مطالعه خواهید کرد.

(ادامه دارد)

یادداشت ها و مأخذ

این گفته را که در صفحات مختلف انترنت نیز بنشر رسیده است، محترم سردار کبیرالله خان سراج دو سال قبل طی صحبتی در منزل شان در کلیفورنیای جنوبی به این نگارنده نیز تکرار کرده است. از اسنادی که در قسمت های مختلف همین کتاب ارائه شده است، بنظر میرسد که غازی امان الله خان با در نظر داشت اختناق حاکم در افغانستان نمیتوانست با نشر این خاطرات زندگی همکاران و هواداران خود و خانواده هایشانرا در داخل و خارج از افغانستان به خطر مواجه سازد.

شهرانی، عنایت الله (۲۰۰۷/۱۳۸۵)، شاه محمد ولی خان دروازی وکیل سلطنت اعلیحضرت امیر امان الله خان غازی، ص ۴۶۲.

اسناد سیاست خارجی شوروی، جلد ۱۲، صفحات ۵۶۳-۵۶۴ (بحواله ولودارسکی، میخائیل - ترجمه عزیز آریانفر (۲۰۰۱)، ص ۱۹۵).

د پانو شمیره: له 8 تر 10

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته راښوولې. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنی د لیکنیزې ښې پازوالې د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په څیر و لولئ

اسناد آرشیف مربوط به هندبریتانوی در لندن، تلگرام شماره ۸۱، مؤرخ ۲ جون ۱۹۲۷ شارژدافیر سفارت انگلستان از کابل.

شاید اینجا منظور حزب نقابدار باشد.

اسناد محرمانه آرشیف انگلستان، تلگرام شماره ۱۲ دفتر خارجه انگلستان به سفارت کابل .

Zamindar, Dec. 15, 1928, NWFIB, P992, No. 1, January 5, 1929

Bombay Chronicle, January 19, 1929

همدرد افغان، ۸ اپریل ۱۹۲۹.

نوید، سنزل /ترجمه مجددی، نعیم (۱۳۸۸)، واکنش های مذهبی و تحولات اجتماعی در افغانستان ۱۹۱۹-۱۹۲۹ شاه امان الله و علمای افغان ، ص ۲۲۹.

اسناد محرمانه آرشیف انگلستان، تلگرام شماره ۲۱۱ مؤرخ ۱۳ دسمبر ۱۹۲۸ سفارت کابل .

همانجا، تلگرام شماره ۴۵۸-ک، مؤرخ ۱۴ دسمبر ۱۹۲۸ وزارت خارجه .

همانجا، تلگرام شماره ۲۰۶ مؤرخ ۱۱ دسمبر ۱۹۲۸ سفارت انگلستان در کابل .

همانجا، تلگرام شماره ۱۴-ایف، مؤرخ ۸ جنوری ۱۰۲۹ سفارت انگلیس در کابل.

همانجا، تلگرام شماره ۳۰ – این، مؤرخ ۹ جنوری کمشنر عالی ایالت سرحدی شمال غربی .

مجددی، فضل غنی (۱۹۹۷). افغانستان در عهد اعلیحضرت امان الله خان، ص ۳۰۲.

انگلیس ها در اسناد محرمانه خود تا وقتی که حبیب الله کلکانی بقدرت رسید و بنام امیرحبیب الله یاد شد، از وی بنام بچه سقاو نام برده اند.

اسناد محرمانه آرشیف لندن، تلگرام شماره ۴۱ مؤرخ ۲۰ ماه مارچ ۱۹۲۸ سفارت انگلستان در کابل.

اسناد محرمانه آرشیف لندن، تلگرام شماره ۵۰ مؤرخ ۱۴ ماه اپریل ۱۹۲۸ سفارت انگلستان در کابل.

همانجا، تلگرام شماره ۱۸۷ مؤرخ ۲۴ مارچ ۱۹۲۸.

همانجا، تلگرام شماره ۲۰۷، مؤرخ ۱۱ دسمبر ۱۹۲۸ سفیر انگلیس در کابل.

همانجا، تلگرام شماره ۳۴۵، مؤرخ ۱۲ دسمبر ۱۹۲۸ سفیر انگلیس در کابل.

همانجا، تلگرام شماره ۲۳۸ مؤرخ ۲۶ دسمبر سفارت انگلیس در کابل.

(Stewart, Rhea Talley (2000) ، ص ۴۴۸.

اسناد محرمانه آرشیف لندن، تلگرام شماره ۸۵۹ مؤرخ ۹ ماه مارچ ۱۹۲۹ وزیر دولت برای امور هند در لندن.

غبار، میر غلام محمد (۱۳۶۶). افغانستان در مسیر تاریخ (جلد اول)، ص ۸۱۶.

د پانو شمیره: له 9 تر 10

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکنی د لیکنیزې ښې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په څیر و لولئ

یادداشت های شماره ۸۱۴ - ۱ و ۸۱۴ - ۲ وزارت خارجه افغانستان به سفارت انگلیس در کابل، ضمیمه مکتوب شماره ۱۱۶ مؤرخ ۸ جنوری ۱۹۲۹ سفیر انگلیس در کابل (اسناد محرمانه آرشیف انگلستان)
اسناد محرمانه استخبارات انگلیس، آرشیف هند بریتانوی، دوسییه شماره ۲۱۲ ایف، سال ۱۹۳۰. ۱۵۵.

د پانو شمیره: له 10 تر 10

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنی د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیولو مخکې په څیر و لولئ